

АЛЕКСАНДАР КАДИЈЕВИЋ

НОВИНАРСКИ ДОМ – ЗНАЧАЈНО ОСТВАРЕЊЕ ХРВАТСКИХ АРХИТЕКАТА У БЕОГРАДУ

Као највећи и најмногљуднији јужнословенски град, Београд је током читавог двадесетог века представљао велико градилиште, од моћних државних инвеститора фаворизовано у односу на друге регионалне центре.¹ Из пословних, колико и из стваралачких побуда, његови крупни архитектонско-урбанистички подухвати привлачили су градитеље из целе Југославије и иностранства.² Квалитетним остварењима посебно су се истакли хрватски архитекти постсецесијске и модернистичке оријентације.³ Иако је учешће хрватских градитеља у београдској архитектури отпочело контроверзним исходом изградње хотела „Москва“ (1905–1908),⁴ њихова репрезентативна здања, изведена у периоду између два светска рата, потврдила су перспективе југословенских културних прожимања.⁵

Архитекти из Хрватске, намерни да у управном центру новоформиране Краљевине СХС оставе дубљи стваралачки траг, почетком двадесетих година равноправно су учествовали на београдским конкурсним натечајима.⁶ Пословично конзервативну и неспремну за корениту модернизацију,⁷ престоничку средину је у раном послератном раздобљу упадљиво оптерећивао мањак архитеката способних да одговоре нарастим друштвеним потребама. Тај недостатак државна управа је надокнадила ангажовањем архитеката из редова руске емиграције,⁸ као и појединаца из новоприпојених западних јужнословенских крајева, кадрих да пројектују програмски најсложенија монументална здања.⁹ Захтевни инвеститори из финансијског сектора (иностране и домаће банке, штедионице, осигуравајућа друштва и фондови, богати индустријалци, трговци и рентијери), подједнако су преферирали уникатни изглед својих репрезентативних седишта, материјализованих на високом занатском нивоу, што су им у доба смене генерација у српском градитељству једино могли омогућити свестрани пројектанти из Хрватске и најискуснији придошли Руси.

Хрватски градитељи, потврђени остварењима на западу земље и у средњој Европи, заслуживали су оправдан респект београдских наручилаца, жељних дијалога са архитектама високе културе и широких компетенција. Ако су током двадесетих година међу хрватским архитектама на градилиштима Београда предњачили Дионис Сунко и Вјекослав Бастл, подижући зграде софистицираног постсецесијског склопа (Прва Хрватска штедионица, Земаљска банка, Чиновничка задруга), током тридесетих су се Лавослав Хорват, Хуго Ерлих, Вјекослав Муршец, Јосип Пичман и Ернест Вајсман истакли чистијим безорнаменталним решењима, зналачки уклопљеним у осетљиве пунктове престоничког миљеа (Завод за осигурање радника, Југословенска удружена банка, кућа Петра Палавичинија, Пошта 1 и Новинарски дом).

Архитекти из Хрватске су током међуратног раздобља редовно учествовали на јавним конкурсима за објекте у централној зони Београда и при томе, како је познато, постизали запажене резултате. Иако број њихових реализованих награђених пројеката није био велики, до краја периода су се прилежно одазивали позивима инвеститора. Уз доприносе домаћих Јевреја, малобројних Словенаца, Чеха и западноевропских градитеља, а поготово фаворизованих „српских“ Руса, хрватски архитекти су обогатили београдско градитељство и подстакли његову незаустављиву модернизацију.

Важно је напоменути да су хрватски градитељи, поред Загреба и Београда, настојали да осавремене контексте и других регионалних центара, као што су Љубљана, Марибор, Сарајево, Бањалука, Цетиње, Нови Сад, Ниш и Скопље, уз уобичајену продуктивну активност у хрватским градовима – Дубровнику, Сплиту, Сушаку, Вараждину и Осиеку. Но, о томе да су међу домаћим центрима предност ипак давали Београду, сведочи и каталог изложбе *Pola vijeka hrvatske umjetnosti* (1938), у којем је, после Загреба, највећи број дела vezан за територију главног југословенског града.¹⁰

Извори показују да је мањина просвећених београдских наручилаца, упозната са савременим токовима у европском градитељству, свесрдно подржавала прочишћене фасадне композиције и функционалну организацију простора загребачких архитеката, модерније осмишљену од устаљене концепције београдског стана, банке или једнопородичне куће. Но, такође се зна да такав приступ, услед преовлађујућег конзервативизма, у престоници није масовније прихваћен.¹¹ Навикнути да „уникатност“ својих луксузних резиденција и вишеспратница намењених издавању заснивају на истористичким реминисценцијама,¹² богати приватници су према целовитијим модерним решењима дуго испољавали резервисаност. Једнако неспремна за инстантно

усвајање прогресивних утицаја са стране, већина домаћих пројектаната је пословично ишла „својим путем“, негујући ауторски пароксизам стилски мешовитих транзитивних облика,¹³ којим је рапидно увећавана шароликост престоничких амбијената, често шокантна за стране посматраче. Масовнију примену чистијих модерних структура, лишених наноса историзма, ометале су и амбиције државних инвеститора за јачање политичког ауторитета кроз монументалне композиције.

Разграната делатност хрватских градитеља у Београду између два светска рата, заслужује темељито истраживање историографа селектованих из обеју држава, који би детаљније расветлили социоекономске, урбанистичке, техничке, стилистичке и идеолошке аспекте њихових реализованих и неостварених пројеката. Будући да се Завод за заштиту споменика културе града Београда стара о мањем броју најзнаменитијих објеката хрватских градитеља распоређених у заштићеним зонама (Кнез Михаилова улица, Копитарева градина) и једном који је проглашен непокретним културним добром (Новинарски дом),¹⁴ вредновање њиховог укупног рада усмерило би пажњу конзерватора и на преостали део тог специфичног корпуса.¹⁵

Међу репрезентативним остварењима хрватских градитеља у Београду истиче се вишефункционално здање Новинарског дома (сл. 1), интерполирано 1934–1935. године у Ресавску улицу 28 (тада Франкопанова), према пројекту истакнутог архитекте јеврејског порекла Ернеста Вајсмана.¹⁶ Иницијативе за изградњу дома јавиле су се још у време оснивања српског новинарског удружења 1881. године, једног од првих шест у свету. Пошто је чланство већину састанака одржавало на неадекватним местима (углавном у кафанама и гостионицама), све енергичније су изношени захтеви за изградњу засебног дома. Ипак, због пословичног недостатка средстава и ратних недаћа, до остварења те дугогодишње тежње дошло је тек почетком четврте деценије прошлог века. Тада је уз помоћ Општине града Београда и угледних приватних донатора она успешно реализована.¹⁷ Општина је 1930. године Југословенском новинарском удружењу (секција Београд) поклонила плац површине 840 квадратних метара на врачарском блоку 26 (парцела 9) у Франкопановој улици, а потом је пет година прикупљан новац за изградњу.¹⁸ Апелу инвеститора одазвали су се многобројни приложници из земље и дијаспоре, укључујући Николу Теслу и Михајла Пупина. Фонд неопходних средстава за изградњу употпуњен је путем банкарских кредита.

Новинарски дом је саграђен за девет месеци, од средине јула 1934. до прве недеље априла 1935, захваљујући експедитивности грађевинског предузећа „Објекат“. Зграда је сазидана са сутереном, приземљем,



Сл. 1. Новинарски дом, изглед њрочеља 1935. (из збирке Милоша Јуришића)

мезанином и пет спратова.¹⁹ Првобитно је обухватала 542 квадратна метра површине парцеле, док је за двоориште преостало 298 квадратних метара,²⁰ што је пропорционално одговарало устаљеној пракси међуратне престоничке изградње.²¹ Приликом полагања камена темељца, узидана је повеља следеће садржине: „За време владавине Његовог Величанства краља Александра Првог Карађорђевића, Југословенско новинарско удружење — Секција Београд полаже данас, 15. јула хиљаду-деветстотридесетчетврте године, камен темељац Дома београдских новинара. Овај дом се подиже помоћу Београдске општине и прилозима новинарских пријатеља, а уз помен оних новинара који нису дочекали остварење својих сталешких идеала. Нека он будућим новинарским генерацијама буде школа у којој ће учити како се служи истини, правди, народу и држави“.²²

Свечано отварање са освећењем Новинарског дома (које је извршио прота Веља Марковић) приређено је 7. априла 1935. године у 10 часова.²³ Тада је одржан и помен преминулим члановима Југословенског

новинарског удружења (секције Београд), док су присутним добротворима уручене посебне дипломе. Церемонију је увећиао и председник Краљевске владе Богољуб Јевтић, а домаћин читавог скупа је био Драгиша Кузмић, уредник „Политике“ и председник Београдске новинарске секције. У 13 часова започео је свечани банкет у ресторанској сали у приземљу, а у 20 часова приређена је вечера са забавом за новинаре и њихове породице.²⁴

Током Другог светског рата, Новинарски дом су узурпирали немачки окупатори, користећи га у војно-обавештајне и пропагандне сврхе.²⁵ После рата, нова комунистичка власт национализовала је дом и доделила га државној агенцији Танјуг, која је тај објекат користила до 1976.²⁶

Крајем 1976. године, Скупштина СР Србије донела је Закон о враћању Удружењу новинара Србије права у погледу „коришћења и располагања непокретностима као друштвеним средствима“. Тада је то било јединствено новинарско удружење, које је у складу с принципима друштвене својине дом добило на коришћење. У међувремену се удружење раздвојило на две фракције, на постојеће и новоосновано Независно удружење новинара Србије, која су и данас у спору око права над коришћењем дома. На основу Закона о културним добрима, Влада Републике Србије донела је 17. октобра 1997. године Одлуку о утврђивању Дома новинара Србије у Београду за споменик културе. Том одлуком утврђене су мере заштите овог објекта у друштвеној својини, смештеног на катастарској парцели број 5116, КО Врачар.

Пројектант дома, архитекта Ернест Вајсман рођен је 11. новембра 1903. у Ђакову. У Славонској Пожеги је завршио основну школу и гимназију.²⁷ По завршетку студија архитектуре на Техничкој високој школи у Загребу 1926, редовно учествује на значајним конкурсима као перспективан стручњак, опредељен за усавршавање код водећих европских архитеката. Другу половину двадесетих проводи као плаћени помоћник у париским атељеима Адолфа Лоса (1926–1927) и Ле Корбизјеа (1927–1930). Следећих седам година, уз повремене посете Паризу, претежно ради у свом загребачком студију, пројектујући стамбене, пословне, школске и здравствене објекте.

Као предузимљиви протагонист загребачке школе модерне архитектуре, Вајсман је уз Иблера и Антолића пресудно допринео њеној правовременој интернационализацији, сарађујући с водећим светским организацијама и личностима.²⁸ Надахнут левичарским идејама о социјално одговорној архитектури, редовно је учествовао у раду CIAM-а и CIRPAC-а (1931–1934),²⁹ основао Радну групу „Загреб“ (1932)³⁰ и сарађивао са члановима

уметничког удружења „Земља“.³¹ Након низа награђених али превасходно нереализованих конкурсних нацрта, у Београду 1935. године подиже Новинарски дом, а затим и веома запажене загребачке виле Краус и Подвинец (1936–1937).³² Године 1937. одлази у Француску и постаје званични Ле Корбизјеов сарадник, састајући се са њим претежно у свом париском стану.³³ Од 1938. привремено се настањује у Београду,³⁴ надајући се већем броју реализација. Запошљава се у Одељењу за туризам Министарства трговине, припремајући планове туристичких регија кроз студије типова хотела.³⁵ Као овлашћени инжењер-архитекта, становао је на адреси Престолонаследников трг (данас Теразије) 45.³⁶ Од београдских архитеката, најчешће је контактирао са Бранком Максимовићем, с којим се дописивао још почетком тридесетих година.³⁷

Међу Вајсмановим делима из најпознијег предратног раздобља, издваја се Југословенски павиљон на светској изложби у Њујорку из 1939. године, осмишљен у функционалистичком маниру с примесама ар декоа.³⁸ Тада наставља и плодну преписку с Ле Корбизјеом, дискутујући о рецентним усмерењима *ЦИАМ*-а. Крајем 1939, емигрира у САД. После рата руководи урбанистичким пословима у Уједињеним нацијама, предаје на Харвардском универзитету, председава жирију за обнову земљотресом разрушеног Скопља и развија плодну публицистичку активност.³⁹ Преминуо је у холандском Харлему 13. јула 1985.⁴⁰ Његова лична заоставштина поверена је париској породици Десос (Dessauce), 2006. године заоставштину су пописали стручњаци Хрватског музеја архитектуре, с намером да је у догледно време и откупе. Техничка документација о Вајсмановом загребачком опусу чува се у Државном архиву у Загребу.

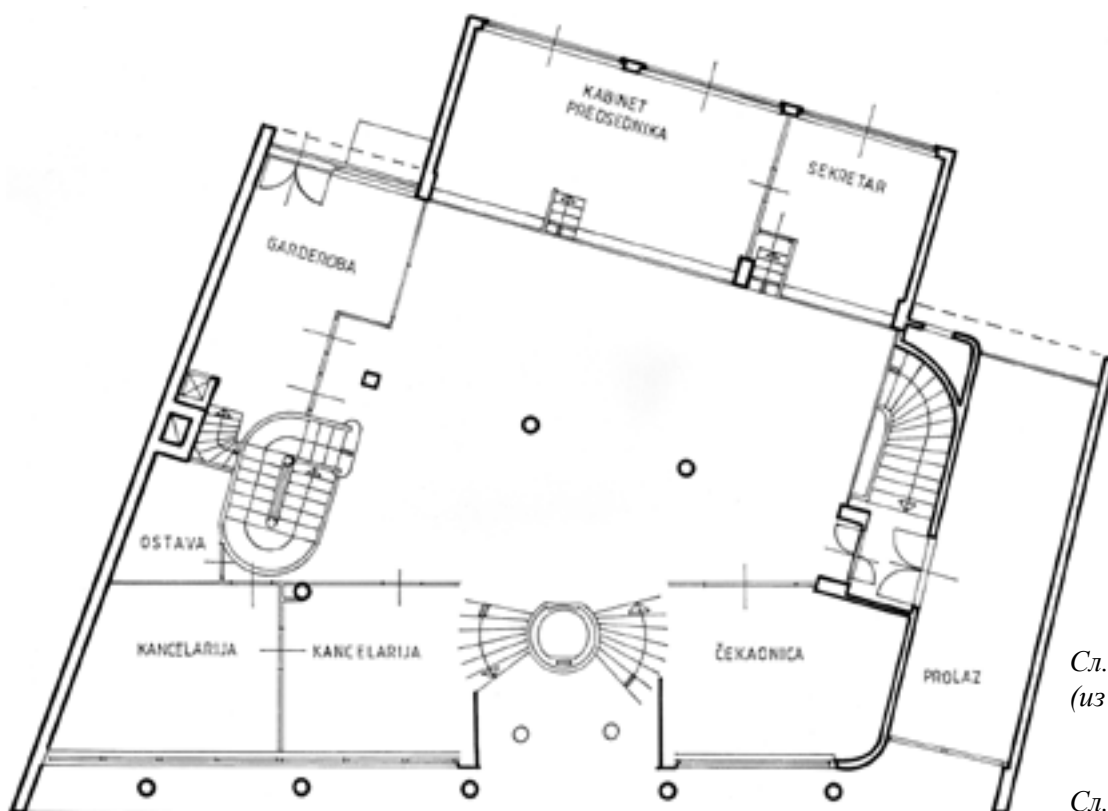
На основу досадашњих историографских разматрања Вајсмановог дела, као и непосредног увида у поједине историјске изворе који о њему сведоче, може се закључити да је он припадао кругу идеолошки најдоследнијих југословенских модерниста. Као широко ангажован стваралац, блиско повезан с водећим личностима модерног покрета, уз групу савременика у Хрватској и Николу Добровића у Србији,⁴¹ покренуо је реформу градитељског стваралаштва, базирану на економским и социјалним параметрима. Усвајајући реформаторски ангажовану реторику својих утицајних ментора, у југословенској средини се доследно борио против „реакционарног“ академизма,⁴² пропагирајући методе префабрикације, стандардизације и типизације у организацији грађења.⁴³ Техничким и конструктивним иновацијама придавао је велику важност, уводећи у своје објекте најсавременије системе комуникација, грејања, проветравања и осветљавања. У организацији простора студиозно је стапао елементе Лосовог раумплана и

Ле Корбизјеовог слободног плана,⁴⁴ док је у компоновању спољних маса углавном следио домино-модел и пет тачака Ле Корбизјеове архитектуре.⁴⁵ Као међународно утицајан стручњак, афирмисан и на пољу урбанизма, деценијама посвећен пројектовању, грађењу, теоријском и организационо-педагошком раду, Вајсман се, упркос малом броју реализација (свега пет), сврстао међу класике југословенске архитектуре.

Почетком тридесетих година уочљиво је истраживао емотивне потенцијале архитектуре експресионизма (конкурсни пројекат Јеврејске болнице у Загребу, четврта награда 1931. године),⁴⁶ која се у понешто закаснелом облику одржавала у Хрватској, Словенији и Србији.⁴⁷ Но већ следећа дела (пројекти санаторијума на Авали и Краљевици, болнице на Шалати, виле Краус и Подвинец у Загребу), Вајсман осмишљава у духу авангардног пуризма, што важи и за Новинарски дом у Београду, подигнут у средини у којој до тада нису забележени радикалнији функционалистички искораци.

Новинарски дом је изведен као геометријски складно пословно-стамбено здање уочљиво кубичне силуете (сл. 2)⁴⁸, од армираног бетона, опеке, гвожђа и стакла с неправилним, искошеним обликом основе на дворишној страни и равним на прочељу, прилагођеним нагибу Ресавске улице (сл. 3).⁴⁹ Садржи скелетну међуспратну армиранобетонску конструкцију с лаким монтажним преградама између одељења. Све етаже, од сутерена до кровне терасе, повезане су лифтом, постављеним у језгро кружног степеништа. У сутерену су уређене дрварница за станаре, котларница за централно грејање и кухиња за новинарски клуб. У предњем делу приземља биле су три канцеларије, улаз и чекаоница (у крајњем десном углу), а иза централног хола, према дворишту, кабинети председника и секретара Удружења, док је у центру дуго функционисао новинарски клуб. На мезанину, првом и другом спрату организоване су канцеларије, холови, комуникације и нуспросторије. Станови за управника дома и ложача, као и две гарсоњере, били су смештени на трећем и четвртном спрату. Уређени су с пуним комфором, укључујући купатила, тоалете, електричну расвету, централно грејање и стоне штедњаке у кухињама. Тераса на крову, приступна степеништем и лифтом, својим предњим делом лети је служила као соларијум и одмаралиште за чланове Удружења.

Конструкција зграде је у целини носива, састављена од стубова и међуспратних плоча од армираног бетона. Стубови су квадратични или округли (зависно од диспозиције). Зидови су унутар армиранобетонског костура испуњени обичном опеком у цементном малтеру, која ни у једном случају не носи терет спратова. Степениште има такође армиранобетонску плочу, чија је горња површина обложена вештачким каменом.



Сл. 2. Основа приземља
(из документације ЗЗСКГБ)

Сл. 3. Прочеље, изглед из 2011.



Прозори у становима и канцеларијама првобитно су били дрвени, типа „крило на крило“ (*Verbundfenster*), споља прекривени дрвеним „Esslingen“ засторима. Прозори застакљеног степеништа, видљивог са фронта, инкорпорирани су у гвоздену конструкцију с централним једноструким остакљењем и бочним крилом за отварање. Кровни покривач је изграђен у форми бетонске плоче.

У организацији простора Новинарског дома примењени су поједини елементи Корбизјеовог слободног плана, с текућим, флексибилно и функционално изменљивим простором. Као основни мотив у структури приземља, по запремини и значају дуго се издвајала пространа клупска сала. Застакљено кружно степениште, у духу конструктивистичко-функционалистичке доктрине, транспарентно истакнуто на pročелу, заобљеним предњим делом увучено у вертикални бетонски рам с правоугаоним лођама – представљало је веома иновативан мотив у тадашњој београдској архитектури.

Фасаде дома су глатке, обрађене без орнамената и хијерархичне поделе зона, засноване на начелу осне симетрије⁵⁰ и истицања главног мотива. Модернистички сведено, плошно pročелје, на којем преовлађују праве линије (које је у оптичко-физиолошком и естетичком смислу, под утицајем Корбизјеових теорија, Вајсман сматрао најприкладнијим),⁵¹ оживљено је равномерним



Сл. 4. Колонида приземља, изглед из 2011.

водоравним ритмовима пуног и празног, у које је уклопљена и вертикала степенишних лођа, што се од приземља ка врху благо сужава. Захваљујући лођама и преовлађујућем стакленом парапету, на обема фасадама је задуго било решено питање унутрашњег осветљавања и проветравања.

Асиметрија прочеља остварена је помицањем вертикалног рама с лођама удесно, чиме је формиран неједнаки однос прозорских окана на левој (једанест) и десној страни фронта (осам). Ефекат асиметрије појачан је и постављањем дворишног колског пролаза у десни угао приземне зоне.⁵² Завршна кровна етажа, која првобитно није била озидана у целини а ни застакљена, истицала се отвореном рамовском конструкцијом терасе, на крајевима оивиченим носачима за заставу, препознатљивим симболима модерног покрета.

Пет глатких и релативно витких округлих стубова (пилотиса) у приземљу (сл. 4), распоређено је у једнаким размацима, чиме је исказана лојалност Ле Корбизјеовом програму од пет тачака модерне архитектуре. Поред тога што пластички рашчлањују и знатно оживљавају монотону плошност глатких површина горњег

постројења, они не заузимају превише корисног простора, јер су тек двадесетак центиметара удаљени од прочелног парапета.⁵³ Њима се застакљено високо приземље, допуњено мезанином (због нагнутог терена је било могуће његово извођење), читава као немонументални, приступачни и нехијерархизован отворени блок, осмишљен према начелима функционализма.

Уграђен са обе стране у традиционално обликовану структуру градског блока, дом је минималистичком спољном обрадом и транспарентним конструктивним склопом унео корените новине у престонички урбани амбијент. Но и поред изразитог естетичког динамизма којим је његов функционалистичко-пуристички плашт споља одисао,⁵⁴ због узиданог положаја и недостатка знатнијих претпростора, снажно силуетно дејство његове „бестежинске“ архитектуре у контексту постојећег блока знатно је ублажено. С једне стране дом се наслања на (још увек постојећи) академски конципиран вишеспратни објекат од којег видно пластички одудара, а са друге на приземну кућу (касније срушену), лишену посебне стилске обраде.

Током тридесетих година, модернистички обликовани објекти су у централној зони Београда веома ретко грађени као слободностојећи, због чега и нису могли коренитије да преобликују затечени урбани дизајн, осим да му као уметнути прилози (с понекад наглашеним угаоним сегментима) на одређеним потезима утисну савременији ликовни печат, што је случај и са Вајсмановим Новинарском домом. Као и у Загребу, архитекти модернистичке оријентације били су принуђени да постулате интернационалног стила знатно потпуније примењују на издвојеним једнопородичним кућама, грађеним на ширим парцелама ободних резиденцијалних делова града (Котеж Неимара, Сењака и Дедиња).⁵⁵

Упркос знатним контекстуалним ограничењима и конзервативним прописима грађевинског законодавства, интерполирана модернистичка архитектура је квантитативно све више попуњавала централно језгро Београда, делом захваљујући и популарности Новинарског дома. Нова изградња је подразумевала и знатно савременију физичку димензију допуњених уличних потеза, подржану естетичким деловањем нових материјала, конструктивних склопова и функција. Иако се већина уклапања прилагођавала габариту и нивелетама затечених блокова, све смелије су уношени савремени ликовни нагласци, као што су плошне безорнаменталне површине, равни кровови, угаоне лође, обухватнији стаклени парапети и истурени носачи за заставе. Интерполирана модерна архитектура се почела наметати и као израз реформистичких погледа на град, потискујући програме конзервативних уметничких и друштвених елита.



Сл. 5. Д. Иблер, Најамна стамбено-пословна зграда „Wellich“, Загреб, изглед из 2011.

Сукоб хоризонтала и вертикала, који су у великој мери експлоатисали београдски модернисти, на pročелу Новинарског дома није био пренаглашен, док је на дворишној страни потпуно изостао. Према категоризацији до сада систематизованих метода интерполација у домаћој архитектури, Вајсманова се може сматрати екстремнијим обликом контрастног уклапања, или блажим видом екстраполације.⁵⁶

По карактеристичној кубичној контури, монохроматски обрађеној плошној композицији прочелног зидног платна, пластично увученом вертикалном блоку и истакнутој рамовској конструкцији отворене терасе на врху, Новинарски дом се надовезао на најсавременији тип загребачке узидане модернистичке зграде инаугурисан на стамбено-пословној кући *Wellich* у Мартићевој 13 (1930) Драге Иблера (сл. 5).⁵⁷ Тај тип се убрзано развијао кроз низ варијетета у загребачкој архитектури, постајући све савременији и функционалнији, што је кулминирало на Вајсмановој београдској интерполацији.

За разлику од полазишног Иблеровог модела, Вајсманова зграда, четири године млађа, знатно је

модернија и функционалнија, мање масивна, богатија пластичким и светло-тамним контрастима. Уз то, застакљене површине су на њој знатније заступљене, стубови су виткији, док су уступци принципу осне симетрије потпуно изостављени. Пластички растворена кровна тераса с предњим рамовским конструкцијама, обogaћена ефектним носачима за заставе, додатно је увећала утисак формалне лакоће, структурне неусиљености и антимоументалности, у којој су ефикасно пренебрегнути принципи хијерархичног фасадизма, дуго преовлађујући у београдској архитектури.

Будући да је у својој моделистици пошао од проверених страних и домаћих рецентних функционалистичких искустава, Вајсман је разговетност израза Новинарског дома довео до тада реалног максимума, постижући завидан рафинман естетски лепршаве, „лебдеће“ сандучасте архитектуре интернационалног стила.⁵⁸ Сличне функционалистички доследне творевине, развиће у наредним годинама тек мања група београдских модерниста на челу с Миланом Злоковићем,⁵⁹ док је већина архитеката наставила да стапа елементе модернизма, ар декоа и монументализма.⁶⁰

После свечаног отварања Новинарског дома, архитекта Вајсман је објавио веома запажен програмско-манифестни чланак у *Полицици*,⁶¹ у којем је образложио друштвену оправданост циљева модерне архитектуре. За њихово утемељење и распрострањавање, највеће заслуге придаје својим учитељима Лосу и Ле Корбизјеу, али и руководиоцима Баухауса, Гропијусу и Мејеру. Закључио је да је „модерна архитектура и код нас последњих година учинила велике помаке: Ако су се у почетку на просто преносили инострани модели, без много бриге за разлику у клими и у техничком нивоу земље, данас се већ принципи модерне архитектуре употребљавају врло исправно. Изводе се грађевине, које по свим својим квалитетима могу да се мере не само са делима иностраних модерних архитеката, него могу такође у цени коштања да све успешније конкуришу са грађевинама изведеним са до сада уобичајеним методама градње“.⁶² Уз фотографију тада тридесетједногодишњег пројектанта, у чланку је публикован и оригиналан изглед зграде са баштенске стране, на којем се види доминација непрекинуте водоравне поделе спратних зона, лишених вертикалних акцената.

Када је на париској изложби младих архитеката Радне групе „Загреб“, поред других пројеката, Вајсман 1935. показао и београдски Новинарски дом, критичар Пингусон их је збирно упоредио „са совјетским реализацијама са краја двадесетих година“, похваљујући „савесно промишљање грађевинских програма и коректно превођење у рационалне архитектонске облике, са којим детаљем позајмљеним од Корбизјеа“.⁶³

У деценијама које су уследиле, Новинарски дом је више пута коментарисан у аналима српске публицистичке и научне историографије. По правилу је истицан као најдоследнији пример београдске ране функционалистичке архитектуре, при чему су изношене неуједначене дескрипције,⁶⁴ а понекад и нетачне атрибуције.

У монографији о београдској међуратној архитектури, Урош Мартиновић је 1973. Новинарски дом исправно сврстао у „најваљанија дела модерне архитектуре до данас изведена“,⁶⁵ публикујући и основу његовог карактеристичног спрата. Истакао је максималну флексибилност унутрашњег простора, јасну конструкцију, складно компоновање отвора и зидних површина, закључујући да дом „по изванредно обликованим детаљима спада у ред најбољих дела свог времена у Београду“.⁶⁶

У докторској дисертацији о појави модерне архитектуре у Србији (1979), Зоран Маневић је Новинарски дом издвојио као „најчистији споменик модерне архитектуре из прве половине четврте деценије“, напомињући да ће се слични објекти појавити у српском градитељству тек крајем те деценије, али под утицајем унутрашњег архитектонског развоја и иностране литературе, уместо под утицајем Вајсмановог дела.⁶⁷ И поред широке отворености, нарочито изражене према загребачким архитектама, српска градитељска средина је, по Маневићу, одржавала стално осећање своје унутрашње кохезије.⁶⁸ Четири године касније, у иницијалном прегледном чланку о загребачко-београдским архитектонским спонама између 1912. и 1941. године, Новинарски дом је навео као трећи велики јавни објекат који су загребачки архитекти подигли у Београду почетком тридесетих година – после Југословенске удружене банке Хуга Ерлиха и Завода за осигурање радника Лавослава Хорвата (1929–1931), и на чијој „општој композицији и детаљима није могуће приметити било какве компромисе са академским методама“.⁶⁹

У прегледном чланку о београдским делима архитектата јеврејског порекла, Дивна Ђурић Замоло је 1992. изнела до сада најпотпунију дескрипцију прочелне фасаде Новинарског дома, истичући њен авангардни пластички склоп.⁷⁰ И ревносни тумач новије архитектуре Београда Јован Крунић сматрао га је најекстремнијим изразом корбизијанског пуризма, погрешно га атрибуирајући као дело Јураја Најдхарта.⁷¹

У водичу кроз београдску модерну архитектуру, Дијана Милашиновић Марић је 2002. године Новинарски дом издвојила као функционалистичко школско остварење интернационалног стила, настало под утицајем Ле Корбизјеових пуристичких идеја.⁷² У тротомној енциклопедији престоницке новије архитектуре (2005), Слободан Богуновић је Дом сврстао међу стожерна дела међуратног модернизма, јер је знатно

допринео „коначном устоличењу модерне архитектуре у Београду, средином тридесетих година прошлог века“.⁷³ Оба тумача су потцртала и главне елементе просторне организације и прочелног фасадног система.

Анализирајући први пут у домаћој историографији процес „југославизације“ архитектуре београдског модернизма, као пожељног облика унитарне државне културе, јер је успешно „брисала уске националне границе стваралаштва и доприносила зближавању народа“;⁷⁴ Александар Игњатовић је недавно показао да се у београдској средини развио блажи конкурентски комплекс према загребачкој школи, отелотвореној у згради Вајсмановог Новинарског дома. Као ефективни српски контраодговор њеном експанзионизму, развијеном у склопу прокламованих прожимања, издвојио је Дом УИИА у Улици кнеза Милоша, изведен у приближно истом раздобљу.⁷⁵

Иако се Вајсманов објекат већ четрнаест година налази на списку заштићених непокретних београдских културних добара, заједно с још петнаестак остварења међуратне модерне архитектуре,⁷⁶ услед непажње и неадекватног коришћења, доспео је у неодговарајуће стање. На закошеном делу зграде окренутом дворишту, још крајем четрдесетих година су додати нижи анекси (са гаражом капацитета 10 аутомобила, једносpratним подужним блоком са седам канцеларија у приземљу, мањом салом и пет кабинета на спрату). На шестом спрату тераса је с временом зазидана и на фронту, чиме је умањен динамизам првобитне концепције и изгубљена првобитна пластичка „круна“ грађевине. Приземље и мезанин су потпуно промењени и недавно адаптирани за потребе простране експозитуре „Уникредит банке“, док је већи део простора на вишим нивоима издат различитим правним лицима. Зидне површине, поготово оне на зачељу, данас су у дерутном стању, док су оригинални прозори замењени ПВЦ столаријом. Зграда је са обе стране неплански прекривена клима-уређајима,⁷⁷ као и сателитском антенном на неадекватном месту (усред лође другог спрата прочеља), што приметно ремети сагледавање првобитних пластичких својстава.

Може се претпоставити да ће накнадна, још темељитија истраживања архитектуре Новинарског дома⁷⁸ обогатити садашња тумачења и вредновања. Можемо очекивати и да ће будући корисници зграде, новинарска удружења која ће након правоснажне судске одлуке највероватније стећи једнако право на располагање, иницирати одлучнију примену прокламованих конзерваторских мера, те спречити даље пропадање фасадних зидова и уклонити депонију из унутрашњег дворишта. Тиме ће и београдска служба заштите културних споменика добити нужан подстицај за несметано обављање активности из своје надлежности.⁷⁹

НАПОМЕНЕ:

- 1] Видети: Ј. Ђорђевић, *Београд преселионица Југославије*, Београдске општинске новине, 2, Београд, 1933, 122–127; Р. Ј. Марковић, *Београд и Европа 1918–1941*, Београд, 1992; Б. Вујовић, *Београд у прошлости и садашњости*, Београд, 1994; З. Антонић (ур.), *Историја Београда*, Београд, 1995; Ј. Крунић, *Београд – цело Балкана*, у: Београд имајући бити, Београд, 1998, 9–10.
- 2] S. G. Vogunović, *Arhitektonska enciklopedija Beograda XIX i XX veka*, t. I–III, Београд, 2005.
- 3] Z. Manević, *Zagreb–Beograd 1912–1941*, *Човек и простор*, 10, Загреб, 1983, 30–31.
- 4] Победнички конкурсни пројекат загребачког архитекте Виктора Ковачића није реализован, јер је наручилац предност дао другонаграђеном нацрту Јована Илкића, који је накнадно дорађен у Санкт Петербургу. О томе опширније видети у: Ж. Шкаламера, *Сецесија у архитектурни Београда 1900–1914*, ЗЛУ Матице српске, 3, Нови Сад, 1967, 323; Д. Ђурић-Замоло, *Грађиније Београда 1815–1914*, Београд, 1981, 48; Z. Manević, *Zagreb–Beograd...*, 31; D. Radović Маћећ, А. Laslo, *Život i djelo Viktora Kovačića*, у: Viktor Kovačić (zbornik radova), Загреб, 2003, 103; А. Кадијевић, *Два поља српској архитектурној Ар Нувоа. Интернационални и национални*, Наслеђе, V, Београд, 2004, 61; S. G. Vogunović, *нав. дело*, т. II, 264–267; Т. Борић, *Терације, урбанистички и архитектурни развој*, Београд, 2004, 159–163; D. Maskareli, *Hotel „Moskva“ u Beogradu*, DaNS, 55, Novi Sad, 2006, 70–71; Б. Несторовић, *Архитектура Србије у XIX веку*, Београд, 2006, 465; Г. Митровић, *Београд, Зграда хотела „Москва“*, у: Споменичко наслеђе Србије, Београд, 2007, 118. С. Михајлов, *Хотел „Москва“*, Београд, 2009.
- 5] А. Ignjatović, *Jugoslovenstvo u arhitekturi 1904–1941*, Београд, 2007; Исти, *Urban Development and the Yugoslavization of Belgrade 1918–1941*, Centropa, 9, New York, 2009, 110–126.
- 6] Посреди су јавни месни, југословенски, свесловенски и светски конкурси за веће јавне објекте и урбанистичке подухвате, које је 1920–1921. године протоколарно уредило Удружење југословенских инжењера и архитеката, али и уже позивни натечаји затвореног типа, за поједине палате и виле, организовани у режији приватних лица. Видети: *Правила за расписивање најчешћа (ујакмица) у области архитектуре и инжењерства*, Технички лист, 6, Загреб, 15. 3. 1921, 65–67; *Правила за расписивање најчешћа (ујакмица) у области архитектуре и инжењерства*, Технички лист, 7, Загреб, 1. 4. 1921, 78–81; Б. Којић, *Друштвени услови развоја архитектурне струге у Београду 1920–1940. године*, Београд, 1978, 52–54.
- 7] Z. Manević, *Jučerašnje graditeljstvo I*, Urbanizam Beograda, 53–54, prilog 9, Београд, 1979, I–XXX; Lj. Vladojević, *The Elusive Margins of Belgrade Architecture 1919–1941*, Cambridge (Mass.), 2003.
- 8] О доприносу руских градитеља изградњи међуратног Београда видети: С. Тошева, *Калифорнија дела руских архитеката у Београду*, у: Руска емиграција у српској култури XX века, књ. 1, Београд, 1994, 302–307; З. Бранковић (ур.), *Руси без Русије. Српски Руси*, Београд, 1994; Т. Миленковић, *Руски инжењери у Југославији 1919–1941*, Београд, 1997; Г. Гордић, В. Павловић-Лончарски, *Руски архитекти у Београду* (каталог изложбе), Београд, 1998; М. Ђурђевић, А. Кадијевић, *Russian Emigrant Architects in Yugoslavia (1918–1941)*, Centropa, 2, New York, 2001, 139–148; А. Кадијевић, *Улога руских емиграната у београдској архитектурној између два светска рата*, Годишњак града Београда, XLIX–L, Београд, 2002–2003, 131–142; А. Кадиевич, *Дејелност руских емиграната-архитектора у Југославији међу два светска рата*, у: Архитектурно наследство Русског зарубежја (ед. С. С. Лешоко), Санкт Петербург, 2008, 248–256.
- 9] Б. Којић, *нав. дело*, 259–264; Z. Manević, *Jučerašnje graditeljstvo...*, XV; С. Тошева, *Организација и рад Архитектурног одељења Министарства грађевина у периоду између два светска рата*, Наслеђе, II, Београд, 1998, 171–181; А. Ignjatović, *Jugoslovenstvo u arhitekturi 1904–1941*, Београд, 2007.
- 10] О садржају и значају те изложбе видети каталог *Pola vijeka hrvatske umjetnosti 1888–1938*, као и коментаре: V. Potočnjak, *Arhitektura u Hrvatskoj 1888–1938*, Грађевински вјесник, VIII, Загреб, 1939, 4–5, 49–79; Т. Premerl, *Hrvatska moderna arhitektura između dva rata*, Загреб, 1990, 152; D. Radović Маћећ (ур.), *Moderna arhitektura u Hrvatskoj 30-ih godina*, Загреб, 2007, 31.
- 11] Видети: В. Marinković, *Sećanja*, IT Novine, Београд, 21. 5. 1976; Z. Manević, *Zagreb–Beograd...*, 43.
- 12] Претежно усмереним на француски осамнаести и деветнаести век, руски ампири, енглеску неоренесансу и сл. Опширније видети у: Z. Manević, *Pojava moderne arhitekture u Srbiji* (rukopis doktorske disertacije na Odeljenju za istoriju umjetnosti Filozofskog fakulteta, mentor prof. V. Korać), Београд, 1979, 19; Љ. Милетић-Абрамовић, *Архитектура резиденција и виле Београда 1830–2000*, Београд, 2002; А. Кадијевић, *Естетика архитектуре академизма (XIX–XX век)*, Београд, 2005, 346.
- 13] Г. Половина, *Транзитивни обликовни концепти на примерима архитектуре Београда*, Наслеђе, X, Београд, 2009, 41–64.
- 14] Видети: Љ. Благојевић, *Проблеми и питања заштите архитектуре модерног периода у Београду: Прилози новој историји заштите*, Гласник Друштва конзерватора Србије, 27, Београд, 2003, 41; *Каталог неокрепних културних добара на подручју града Београда* (електронско издање Завода за заштиту споменика културе града Београда, ур. Милица Грозданић), Београд, 2010.
- 15] А. Кадијевић, *О карактеру и значајним темама историографије нове архитектуре Београда*, у: Очување градитељског наслеђа. Стварно и могуће (зборник радова, ур. Н. Живковић, С. Димитријевић-Марковић), Београд, 2010, 57–64.
- 16] Иако је у непотпуној техничкој документацији Историјског архива Београда која сведочи о изградњи Новинарског дома као аутор етажних основа од 24. 3. 1933. године потписан Јосип Пичман (фонд ОГБ–ф-25–8–1932), а као сарадници Ернест Вајсман и Бранко Максимовић (што се уочава и у списку одобрених планова Општине града Београда објављеном у листу *Општинске новине* за јун 1934, стр. 254), сви остали извори указују на Вајсманово самостално ауторство. Будући да је Вајсман, као главни аутор Дома, боравио често у иностранству и веома се кратко задржавао у Београду, Пичман је вероватно у договору с њим потписао пројекте, док је надзор над извођењем поверен поузданом архитекти модерничке оријентације Бранку Максимовићу. Важно је напоменути да су као непосредни сарадници авангардне Радне групе „Загреб“ Пичман и Вајсман од 1932. до 1935. често колективно потписивали важне пројекте, попут оних за загребачки Пољопривредно-шумарски факултет (1932–1940), који се у стручној, мемоарској и историографској литератури понекад децидно приписује Пичману, а негде свим члановима групе подједнако (видети: J. Pičman, *Poljoprivredno-šumarski fakultet u Zagrebu*, Tehnički list 20–21, Загреб, 1933, 282–287; А. Mutnjaković, *Arhitekt Josip Pičman*, *Život umjetnosti*, 14, Загреб, 1971, 85, 87; *Josip Pičman 1904–1936* (tematski blok), *Човек и простор*, 4–5, Загреб, 1981, XXVIII–XXIX; Е. Weissman, *Imali smo drugu verziju povelje*, *Arhitektura*, 186–195, Загреб, 1984–1985, 33; А. Barišić Marenčić, *Poljoprivredno-šumarski fakultet*, у: D. Radović Маћећ (ур.), *Moderna arhitektura u Hrvatskoj 1930-ih*, Загреб, 2007, 251–254).

- 17] Видети: Ф. М., Хроника Дома новинара, на интернет страници: <http://www.nuns.rs/dosije/13/20.jsp>
- 18] Пројектном документацијом потврђена цена извођења зграде износила је 1.250.000 тадашњих динара (извор: *Ойшћинске новине*, Београд, јул 1934, 254).
- 19] О подизању Новинарског дома видети: *Новинарски дом*, у: Београдске општинске новине, 4, Београд, 1939, 279–280; Н. Драгићевић, *Изградња Дома новинара*, у: Два века српског новинарства, Београд, 1992, 216; Ј. Николић, *Београдски вековник. Дом новинара*, Глас јавности, 16. 7. 1997.
- 20] Видети наведену техничку документацију у Историјском архиву Београда.
- 21] О. Минић, *Развој Београда и његова архитектура између два рата*, Годишњак Музеја града Београда, I, Београд, 1954, 186.
- 22] Ј. Николић, *нав. дело*.
- 23] О свечаној промоцији и освећењу дома в.: *Свечано освећење Новинарској дома*, Правда, 8. 4. 1935, 5; *Свечано ошварање Новинарској дома у Београду*, Политика, 15. 3. 1935, 8; *Свечано ошварање Новинарској дома у Београду*, Штампa, 16. 3. 1935, 7; *Освећење Новинарској дома*, Штампa, 7. 4. 1935, 4; *Новинарски дом у Београду освећен је на свечан начин*, Штампa, 9. 4. 1935, 5.
- 24] *Свечано ошварање Новинарској дома у Београду*, Политика, 15. 3. 1935, 8.
- 25] У згради су биле смештене агенција „Deutsche Nachrichten Biro“, радио-станица и редакција листа *Belgrader Zeitung*.
- 26] Ј. Николић, *истио*.
- 27] О животу и делу архитекте Вајсмана видети: Т. Premerl, *Zagrebačka moderna arhitektura između dva rata* (katalog izložbe, Muzej grada), Zagreb, 1976–1977, 20; А. Laslo, *Arhitektonski vodič. Individualno stanovanje u Zagrebu od 1900. do 1940. godine*, у: Архитектура 186–188, Zagreb, 1983–1984, 123, 125; Т. Premerl, *Hrvatska moderna arhitektura između dva rata*, Zagreb, 1990, 64–65, 155–157, 174–176, 232; Н. Šegvić, *Haarlemski egzodus Ernesta Weissmanna, Čovjek i prostor*, 1–2, Zagreb, 1991, 16–19; D. Đurić-Zamolo, *Vajsmann Ernest*, у: Јевреји – градитељи Београда до 1941. године, Зборник Јеврејског историјског музеја 6, Београд, 1992, 240–241; П. В. Милошевић, *Архитектура у Краљевини Југославији (Сарајево 1918–1941)*, Србиње, 1997, 81; А. Laslo, *Das Gewicht des Stadtraums*, in: Werk, Bauen+Wohnen 9, St Gallen, 2001, 24–27; Т. Вјазић Klarin, *Radna grupa Zagreb – osnutak i javno djelovanje na hrvatskoj kulturnoj sceni*, Prostor, 13, Zagreb, 2005, 41–53; S. G. Bogunović, *Vajsmann Ernest*, у: Архитектонска енциклопедија Београда XIX и XX века, т. II, 1122–1123; D. Radović Mahečić (ur.), *Moderna arhitektura u Hrvatskoj 1930-ih*, Zagreb, 2007, 37–44, 351–356; О. Kobsa, *Ernest Weissmann i moderna arhitektura u Hrvatskoj*, На-Кол, 114, Zagreb, 2010, 26–27; А. Štulhofer, А. Uchtil, *Arhitekt Ernest Weissman*, Zagreb, 2007; Т. Вјазић Klarin, *Ernest Weissmann, arhitektonsko djelo 1926–1939* (rukopis doktorske disertacije, mentor prof. Z. Jurić, Zagreb, 2011, str. 724).
- 28] D. Radović Mahečić, *нав. дело*, 33–45.
- 29] Т. Premerl, *CIAM i naša međuratna arhitektura*, Архитектура, 189–195, Zagreb, 1984–1985, 50–52.
- 30] Т. Вјазић Klarin, *Radna grupa Zagreb – osnutak i javno djelovanje na hrvatskoj kulturnoj sceni*, Prostor, 13, Zagreb, 2005, 41–53.
- 31] Ž. Čorak, *Архитектура*, у: Критичка ретроспектива „Земља“ (katalog izložbe), Zagreb, 1971, 139–164; Т. Premerl, *Архитектонска и друштвена авангарда. Архитекти у „Земљи“*, Човјек и простор, 25, Zagreb, 1979, 30–31; Ž. Čorak, *Група „Земља“ и хрватска архитектура између два*
- rata*, Архитектура, 200–203, Zagreb, 1987, 53–57; Z. Paladino, *Архитект Лавослав Хорват и Удружење уметника „Земља“*, Prostor, 14, Zagreb, 2006, 169.
- 32] Видети огледе А. Ласла о поменутих вилама у: D. Radović Mahečić, *нав. дело*, 351–356.
- 33] E. Weissmann, *Imali smo drugu verziju povelje...*, 33.
- 34] D. Đurić-Zamolo, *нав. дело*, 241.
- 35] D. Radović Mahečić, *нав. дело*, 43.
- 36] D. Đurić-Zamolo, *истио*, 240.
- 37] Љ. Благојевић, *Париз – Београд via Њујорк. Прича о две изложбе архитектурае*, Зборник Народног музеја XIX-2, Београд, 2010, 613.
- 38] Видети: М. Јојић, *Југословенски њавиљон на Свјетској изложби*, Политика, 11. 6. 1939, 7–8; S. G. Bogunović, *нав. дело*, 1122.
- 39] Од његових теоријско-мемоарских дела из послератног раздобља издвајамо: E. Weissmann, *Planning and urban design*, Toronto, 1967; *Human settlements, bureaucracy and ideology, the Yugoslav alternative*, Vancouver, 1981; *Imali smo drugu verziju povelje*, Архитектура, 186–195, Zagreb, 1984–1985, 32–34.
- 40] N. Šegvić, *нав. дело*.
- 41] З. Маневић, *Добровић Никола*, у: Лексикон неимара (ред. З. Маневић), Београд, 2008, 100–104 (са исцрпном старијом литературом).
- 42] Видети: E. Weissmann, *O estetici u arhitekturi* (prilog u knjizi S. Planića, Problemi savremene arhitekture), Zagreb, 1932, 103, 106; Видети и: Т. Premerl, *Hrvatska moderna...*, 156; А. Кадјевић, *Естетичка архитектура академизма (XIX–XX век)*, Београд, 2005.
- 43] Од Вајсманових прилога у међуратној стручној периодици издвајамо: *Sanatorij tuberkuloze kosti i zglobova u Kraljevici; O arhitekturi* (sa dr M. Delićem), Zagreb, 1930; *O estetici u arhitekturi* (prilog u knjizi S. Planića, Problemi savremene arhitekture, Zagreb, 1932, 103–111); *Savremena građevinska tehnika – nova arhitektura*, Tehnički list, 11–12, Zagreb, 1939, 133.
- 44] А. Laslo, *Raumplan, plan libre ili...*, Архитектура, 200–203, Zagreb, 1987, 35–40; Lj. Благојевић, *Просторни концепти: Raumplan i slobodni plan*, у: *Moderna kuća u Beogradu (1920–1941)*, Београд, 2000, 16–19.
- 45] К. Frempton, *Moderna arhitektura – kritička istorija*, Београд, 2004, 149–160.
- 46] Т. Premerl, *CIAM i naša međuratna arhitektura...*, 52.
- 47] Ž. Čorak, *U funkciji znaka. Drago Ibler i hrvatska arhitektura između dva rata*, Zagreb, 1981; Т. Premerl, *Hrvatska moderna arhitektura između dva rata*, Zagreb, 1990; А. Кадјевић, *Elementi ekspresionizma u srpskoj arhitekturi između dva svetska rata*, Moment, 17, Београд, 1990, 90–100; S. Bernik, *Expressionist Tendencies in Slovene Architecture*, in: *Slovene Architecture of the Twentieth Century*, Ljubljana, 2008, 51–71.
- 48] Осим просторија за новинарско удружење, од почетка је планиран и стамбени корпус за издавање, којим су убирана знатна средства за одржавање и функционисање зграде и враћање позајмица банкама.
- 49] Прочеље је широко 21,90 метара, бочни зидови 16,8 метара и 12 метара, а дворишна фасада 14 метара.
- 50] М. Борисављевић, *Проблем симетрије у архитектури*, Уметнички преглед, 1–2, Београд, 1940, 12–15; М. Ђурђевић, А. Кадјевић, *Симетрија у новијој српској архитектури*, ЗЛУ Матице српске, 27–28, Нови Сад, 1991–1992, 1–14; Р. Јадрешин-Милић, *Појам*

симетрије као универзалној принципа обликовања, Архитектура и урбанизам, 22–23, Београд, 2008, 85–97.

51] „Ravna linija uzrokuje kontinuirani pokret oka, redovitu cirkulaciju krvi, jednoličnu napetost mišića, dakle mir... jednaki plastički elementi izazivaju jednake subjektivne reakcije. To čini univerzalnost jezika plastike i pravog umjetničkog djela. Estetika nije svrha arhitekture, već je arhitektonska forma produkt funkcije i tehnike, pa bi svaka korektura po kanonima nužno naškodila funkciji. Akademizam je uvijek spreman da paktira. Svojom metafizičkom ekvilibristikom već danas hoće da progura neke nove kanone“ (E. Weissmann, *O esteticima*..., 103–111).

52] М. Борисављевић, *Проблем асиметрије у архитектури*, Уметнички преглед, 4–5, Београд, 1940, 114–120.

53] D. Đurić-Zamolo, *нав. дело*, 241.

54] R. Arnhaјm, *Dinamika arhitektonske forme*, Београд, 1991; М. Борисављевић, *Златни пресек и групи есеји* (прир. З. Маневић), Београд, 1998.

55] О интерполацијама у загребачкој и београдској новијој архитектури видети: *Interpolacija* (tematski broj), Архитектура, 184–185, Загреб, 1983; I. Мароевић, *Interpolacija*, у: *Sadašnjost baštine*, Загреб, 1986, 189–239; T. Premerl, *Interpolacija – ključni problem*, у: *Hrvatska moderna arhitektura između dva rata*..., 127–144; E. Vaništa-Lazarević, *Urbana rekonstrukcija*, Београд, 1999, 46, 84–96; А. Кадијевић, *Интерполације у београдској новијој архитектури. Неомодернистичка ауторска интерполација у Таковској улици (2003–2008)*, Наслеђе, X, Београд, 2009, 203–212.

56] А. Кадијевић, *Интерполације у београдској*..., 206.

57] S. Planić, *Problemi savremene*..., 114; Ž. Čorak, *U funkciji znaka*..., 116–120; T. Premerl, *Hrvatska moderna arhitektura*..., 134.

58] X. P. Хичкок, Ф. Цонсон, *Интернационални стил*, Београд, 1990.

59] Видети: З. Маневић, *Архитект Милан Злоковић*, Београд, 1989; М. Ђурђевић, *Живот и дело архитекта Милана Злоковића (1898–1965)*, Годишњак града Београда, XXXVIII, Београд, 1991, 145–168; Д. Милашиновић-Марић, *Српска историографија о архитексти Милану Злоковићу*, Архитектура урбанизам, 9, Београд, 2002, 62–69; Lj. Благојевић, *The Elusive Margins of Belgrade Architecture*, Cambridge (Mass.), 2003; V. Panić, *Public Buildings of Architect Milan Zloković – Affirmation of Modern Architecture of Serbia*, Serbian Architectural Journal, 2, Belgrade, 2010, 47–68; В. Панић, *Милан Злоковић, афирмација модернизма*, Београд, 2010.

60] З. Маневић, *Архитектура и илустрација (1937–1941)*, ЗЛУ Матице српске, 20, Нови Сад, 1984, 293–307; А. Кадијевић, *Идеолошке и естетске основе уједна европске монументалне архитектуре у четвртој деценији двадесетог века*, Историјски часопис, XLV–XLVI, Београд, 1998–1999, 255–277; Г. Половина, *нав. дело*.

61] Е. Вајсман, *После отварања Новинарског дома: Битни основи архитектуре нису формалне ни естетске, него економске и социјалне природе*, Политика, 18. 4. 1935, 10.

62] *Истио*.

63] D. Radović Mahečić, *нав. дело*, 43.

64] Дворишна фасада дома у историографији никада није коментарисана, а ни визуелно представљена.

65] U. Martinović, *Moderna Beograda*, Београд, 1973, 54.

66] *Истио*.

67] Z. Manević, *Pojava moderne arhitekture u Srbiji* (rukopis doktorske disertacije na Odeljenju za istoriju umetnosti Filozofskog fakulteta, mentor prof. V. Korać), Београд, 1979, 211–212.

68] *Истио*, 212.

69] Z. Manević, *Zagreb–Beograd 1912–1941, Čovjek i prostor*, 10, Загреб, 1983, 31.

70] D. Đurić-Zamolo, *Jevreji – graditelji Beograda do 1941. godine*, Београд, 1992, 241.

71] J. Krunic, *Tri stila u arhitekturi Beograda (1908–1974)*, у: Београд имајући бити, Београд, 1998, 157.

72] Д. Милашиновић-Марић, *Водич кроз модерну архитектуру Београда*, Београд, 2002, 84.

73] S. G. Bogunović, *Vajsman Ernst*, у: Архитектонска енциклопедија Београда XIX и XX века, т. II, 1122–1123.

74] А. Игњатовић, *Jugoslavizacija arhitekture modernizma. Boden i Blut jugoslovenstva*, у: *Jugoslovenstvo u arhitekturi 1904–1941*, Београд, 2007, 231–288.

75] *Истио*, 277–278. Видети и: А. Игњатовић, *Дом удружења Југословенских инжењера и архитеката у Београду*, Наслеђе, VII, Београд, 2006, 87–118.

76] Љ. Благојевић, *Проблеми и питања заштитне архитектуре модерног покрета у Београду: Прилог новој илустрацији заштитне*, Гласник ДКС, 27, Београд, 2003, 41.

77] Критичко разматрање распрострањене праксе погрешног аплицирања клима-уређаја на спољне површине новоизграђених, али све чешће и заштићених старијих објеката, видети у: М. Пуцар, М. Ненковић-Ризнић, Н. Кажих, *Естетске и енергетске последице примене клима уређаја у зградама*, Архитектура и урбанизам, 24–25, Београд, 2009, 96–111.

78] Пре свега усмерена на пропорцијску и геометријску анализу његове архитектуре, функционалне аспекте организације спратова и ближа поређења с потенцијалним узорима.

79] Овај прилог је проистекао из рада на пројектима *Национално и универзално у српској уметности 20. века* (Министарства просвете и науке Републике Србије) и *Српска архитектура 19. и 20. века* Матице српске. На појединим корисним подацима, историографским прилозима и уступљеним фотографијама, захваљујемо колегама Милошу Јуришићу, Тадији Стефановићу и Саши Михајлов из Београда, као и Дарји Радовић Махечић из Загреба.

THE JOURNALISTS' HOUSE IN BELGRADE

The activity of Croatian architects in Belgrade between the two world wars deserves to be carefully studied by eminent scholars from both countries in order to elucidate the socio-economic, townscape, technical, stylistic and ideological aspects of their executed and unexecuted designs. Considering that the Cultural Heritage Protection Institute of the City of Belgrade has under its care only a small number of the most illustrious buildings designed by Croatian architects which are located in conservation areas (Knez Mihailova Street; Kopitareva gradina) and the one which is designated cultural property (Journalists' House), the evaluation of the entirety of their work is bound to draw conservation professionals' attention to this distinctive corpus of architecture.

To be set apart from the rest of the corpus is the multifunctional Journalists' House, interpolated in 1934/5 at 28 Re-savska (former Frankopanova) Street according to a design by Ernest Weissmann (1904–1985), a prominent architect of Jewish origin. The fundraising appeal of the investors was responded by many donors at home and abroad, including Nikola Tesla and Mihailo Pupin. The rest of the necessary funds was obtained through bank loans. Construction was completed within nine months, between mid-July 1934 and the first week of April 1935, owing to the expeditious construction firm *Objekat*. The building had a basement, a ground-floor, a mezzanine and five upper floors.

Fitted into a traditionally shaped city block, the building's minimalist exterior and transparent structural makeup introduced radical novelties into the capital city's urban fabric. Despite the aesthetic dynamism emanating from its purist functionalist exterior, the effect of the silhouette of the building's 'weightless' architecture was considerably attenuated as a result of its being inserted between two neighbours and lacking any substantial fore-area. The building was flanked by a (still standing) multi-storey building in the incongruous style of academism, and a (now-gone) one-storey house with no particular aesthetic merit.

Drawing on well-proven recent domestic and foreign functionalist practices, Weissmann took the design to what then was its maximum feasible legibility, achieving an enviable degree of sophistication of the jaunty aesthetics of the 'floating' boxlike architecture of the International Style. In the following years, similar functionalist designs were to be consistently developed by only a few of Belgrade's modernists, while the majority continued to blend elements of modernism, art deco and monumentalism.

It seems reasonable to assume that further and thorough study of the architecture of the Journalists' House will enrich the proposed interpretations and evaluative judgements. The future users, two journalists' associations which will probably share equal ownership of the building after a court ruling, will hopefully prevent further decay of the façade and have the accumulation of waste from the courtyard removed.

ILLUSTRATIONS

Fig. 1 Journalists' House in 1935 (Miloš Jurišić collection)

Fig. 2 Ground-floor plan (CHPIB)

Fig. 3 Front elevation in 2011

Fig. 4 Ground-floor colonnade in 2011

Fig. 5 D. Ibler, Wellich rental office and apartment building, Zagreb in 2011